

Kulturmiljöunderlag Karl Gustavsgatan Göteborgs stad

Detaljplan för bostäder mm vid Karl Gustavsgatan inom stadsdelen Vasastaden och Landala i Göteborg
2015-12-18

Göteborgs
Stad

acanthus
arkitektur & kulturvård

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING 3

Bakgrund 3

Syfte och målsättning 3

Upplägg och medverkande 3

Sammanfattning 3

OMRÅDE OCH FASTIGHET 4

Fastigheten 4

Planområdet 4

Utredningsområdet 4

Befintligt skydd av kulturvärden 4

HISTORIK 6

Staden 6

Vasastaden 6

Föreningsgatans villakvarter 6

Fjäderborgen 7

Landala 7

BYGGNADS- OCH OMRÅDEBESKRIVNING 8

Planområdet 8

Byggnadsbeskrivning 8

Utomhusmiljön 8

KULTURMILJÖ OCH STADSBILDSANALYS 9

Grönstrukturer 10

Gatusekvenser och siktlinjer 11

Rekordårsbebyggelse 13

Stenstaden 14

Villabebyggelse 15

INFÖR FORTSATT PLANARBETE 16

Slutsatser 16

KÄLLOR 17

INLEDNING

Bakgrund

På uppdrag av planavdelningen i Göteborg har Acanthus fått i uppdrag att ta fram ett kulturmiljöunderlag inför framtagandet av en detaljplan för nya bostäder mm vid Karl Gustavsgatan inom stadsdelen Vasastaden och Landala i Göteborg. Planen ska pröva möjligheten att bygga till det befintliga bostadshuset med två våningar samt förlänga den befintliga byggnadskroppen västerut med en tillbyggnad. På innergården planeras ett punkthus i 15-18 våningar, vilken delvis kommer att ligga på kommunal mark. Syftet med de planerade till- och nybyggnaderna är att öka antalet bostäder i Göteborgs innerstad.

I angränsning till planområdet finns tre delområden som är upptagna i Göteborgs kommunala bevarandeprogram. Området är en del i riksintresse för kulturmiljövården. Mot bakgrund av detta behöver kulturhistoriska aspekter särskilt utredas.

Syfte och Målsättning

Kulturmiljöunderlaget syftar till att identifiera och beskriva utredningsområdets karaktär och identifiera befintliga kvalitéer. Den inhämtade och sammanställda kunskapen har systematiserats och visualiserats med målsättning att skapa förståelse för områdets historiska och fysiska kontext.

Syftet är också att utreda och förmedla hur de berörda byggnadernas kulturhistoriska värden tar sig uttryck i området och därmed precisera vad stadsbyggnadskontoret bör ta fasta på i samband med en eventuell utveckling inom fastigheten Vasastaden 22:21. Rapporten skall fungera som ett stöd vid utarbetande av relevanta planregleringar med avseende på de befintliga kvalitéerna på platsen.

Upplägg och medverkande

Kulturmiljöunderlaget inleds med en beskrivning av fastigheten samt en historisk tillbakablick där områdets utveckling beskrivs och illustreras med historiska kartor och ett äldre bildmaterial. Planom-

rådet beskrivs sedan ur ett arkitektoniskt perspektiv som tar fasta på det stadsbyggnadssammanhang i vilket byggnaden tillkommit. Beskrivningen följs av en kulturmiljö- och stadsbildsanalys där områdets topografi och grönsstrukturer beskrivs. Här finns också beskrivningar av identifierade kulturhistoriska och stadsbyggnadsmässiga rumsbildningar, specifika kvalitéer som dessa innehåller lyfts fram. Materialet avslutas med rekommendationer kring vad stadsbyggnadskontoret bör ta fasta på i samband med en fortsatt utveckling inom den berörda fastigheten.

Projektet har genomförts av bebyggelseantikvarien Maria Olovsson samt handläggande antikvarie Matilda Natt och Dag på Acanthus. Beställare är Stadsbyggnadskontoret Göteborgs stad genom planarkitekterna Kalle Gustafsson och Maria Lissvall. Arbetet har genomförts med stöd av en referensgrupp som förutom ovan nämnda personer även inbegripit bebyggelseantikvarie Sören Holmström.

Sammanfattning

Påverkan av utbyggnadsförslaget

På- och tillbyggnad

Föreslagen påbyggnad och utbyggnad av Vasastaden 22:21 medför negativa konsekvenser för riksintresseområdets kunskaps- och upplevelsevärde då den i övrigt sammanhållna arkitekturen i riksintresseområdet frångås i avseende byggnadshöjd. Byggnaden är i nuläget relativt välanpassad till Vasastadens 1800-talsbebyggelse i detta avseende.

En påbyggnad och tillbyggnad av fastigheten inverkar också negativt på de kunskaps- och upplevelsevärdena förknippade med arkitekturhistoriska- och byggnadshistoriska värden som tillskrivs villabebyggelsen längs Föreningsgatan. Enligt nuvarande förhållande uppstår en kontrast mellan planområdet och de småskaliga villorna. En på- och tillbyggnad skulle förstärka denna kontrast vilket medför negativa konsekvenser för områdets upplevelsevärde.

Fastigheten Vasastaden 22:21 är uppförd med arkitektoniska kvaliteter i både fasaduppbbyggnad och materialval som man bör förhålla sig till. Främst utgörs kvaliteterna av fasadornamentik såsom fasaddetaljer i kopparplåt, frilagd betong i horisontella band och skulpturalt utformade balkonger. Det är

Figur 1. Flygbild över utredningsområdet.

viktigt att ett tillägg medför ett varsamt förhållningssätt till dessa kvaliteter.

Punkthus

Utbyggnadsförslaget medför att ett högt punkthus uppförs på fastighetens gård. Utbyggnadsförslaget kommer att medföra negativa konsekvenser för de kunskaps- och upplevelsevärden som Vasastadens mycket välbevarade bebyggelse utgör. Enhetligt uppförda, kringbyggda kvarter i 4-5 våningar är ett tydligt planideal som speglar den samtida inspirationen från Europa, som frångås vid ett genomförande av utbyggnadsförslaget.

Byggnadsvolymen för det föreslagna punkthuset kommer också att medföra negativa konsekvenser för det höga upplevelsevärde som den välbevarade villabebyggelsen längs Föreningsgatan har. Uppförandet av de punkthus som finns längs För-

eningsatans norra sida på 1960-70-talen, medförde att många av villorna i området revs. De som finns kvar står i skarp kontrast till sin omgivning. De kulturmiljövärden som förknippas med den kvarvarande villabebyggelsen är därmed mycket känsliga för byggnadsföretag som medför ökade kontraster vad gäller bebyggelse typer, byggnadsvolymer och byggnadshöjd.

Den växtlighet som finns bevarad i utredningsområdet utgör en mycket viktig buffertzon mellan den mer storskaliga modernistiska bebyggelsen och den småskaliga villabebyggelsen. Växtligheten medför att villabebyggelsens upplevelsevärde förstärks då den möjliggör att på ett pedagogiskt sätt uppleva området som en enhet. Växtligheten är viktig för kulturmiljön i utredningsområdet och bör bevaras.

OMRÅDE OCH FASTIGHET

Fastigheten

Fastighetsbeteckning: Vasastaden 22:21

Adress: Föreningsgatan 29-31 och Karl Gustavsgatan 37-49

Planområdet

Planområdet utgörs till största delen av en fastighet som är bebyggd med ett flerfamiljshus i 7 våningar. Byggnaden rymmer hyresrättslägenheter och lokaler. Till planområdet hör även den asfalterade innegården med lekplats och miljöstation och den skogbeklädda bergsplatån som finns söder om flerfamiljshuset. Bergsplatån utgörs av kommunalägd mark.

Utredningsområdet

Utredningsområdet återfinns i Vasastadens södra delar och omfattar kvarter 33 Järneken med omgivande gaturum. Inom området ingår den f.d. vattenreservoaren från 1870-talet, vilken idag kallas Fjäderborgen eftersom reservoaren byggts på med en idrottsanläggning för badminton. Delar av Vasastadens täta stenhusbebyggelse och delar av Föreningsgatan med dess praktfulla villor från slutet av 1800-talet ingår i utredningsområdet. Även delar av det som kallas nya Landala med skivhus i 5-7 våningar, byggda på 1970-talet, ingår i utredningen.

Befintligt skydd av kulturvärden

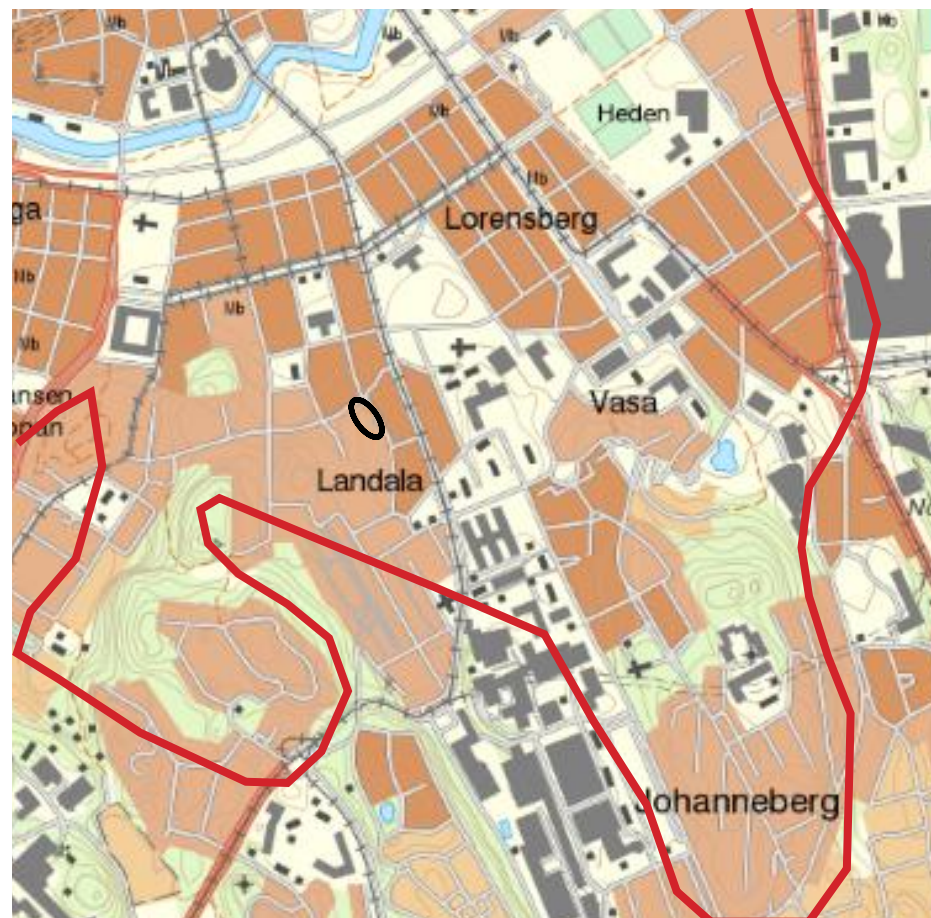
Riksintresse

Riksintresse Göteborgs innerstad (O 2:1-5). Undersökningsområdet ligger inom område av riksintresse för kulturmiljövården; Göteborgs innerstad.

”Vasastaden med omnejd är en av Sveriges största, mest enhetliga och välbevarade stenstadsmiljöer. Planmönster, bebyggelse och planteringar präglas av höga arkitektoniska anspråk som illustrerar växlande stadsbyggnadsideal 1870- 1930. Hyreshusen och villabebyggelsen tillsammans med det stora antalet institutionsbyggnader för kultur och utbildning ger också en mycket god bild av levnadsförhållandena i de övre samhällsskikten...” (Länsstyrelsen i Göteborg och Bohus län. Rapport 2008:08)

Figur 2. Röd linje utgör ungefärligt planområde. Blå linje motsvarar utredningsområdet.

Figur 3. Delar av riksintresseområdet Göteborgs innerstad (O 2:1-5). Ungefärligt planområde visas med svartmarkerad linje.

Fysiska uttryck för riksintresset i undersökningsområdet:

- Resterna av tjänstemannaföreningens trädgårdsstad.
- Rikliga inslag av grönska i stadsbilden
- Den rikt formade, sena 1800-talsbebyggelsen.
- 1800-talets kommunaltekniska anläggningar.
- 1800-talets utvidgningsområden med planmönster och tät stenstadsbebyggelse, bestämda hushöjder.
- 1900-talets stadsbyggande och fortsatta utvidgning av staden, bebyggelse för olika samhällsskikt som uttryck för olika stilepoker.
- Den topografiskt och socialt betingade karaktären av många småstäder i storstaden, lapptäcket av tydligt åtskilda stadsdelar.

Kommunalt bevarandeprogram

Planområdet gränsar till tre olika områden som ingår i Göteborgs bevarandeprogram (1999). De tre områdena är Föreningsgatans villakvarter, f.d. vattenreservoar m.m. och Vasastaden.

Föreningsgatans villakvarter (Lorensberg 10:C)

Motivering:

”Tjänstemannastadens” villor vid Föreningsgatan är ett av Göteborgs äldsta villaområden. Helhetsmiljön inklusive trädgårdarna med höga träd och omsorgsfullt byggda terrasser och murar är delvis välbevarade. Några av de enskilda byggnaderna har ursprunglig karaktär och utgör värdefulla exempel på den fornnordiska träarkitekturen som bl. a. skapades av arkitekten V von Gegerfelt.

F. d Vattenreservoaren mm (Landala 9:2)

Hela parken ingår i bevarandeprogrammet.

Motivering:

”Byggnaden visar stadens vattenförsörjningssystem och utgör med sin omgivande park ett mycket värdefullt inslag i stadsbilden.”

Vasastaden (Vasastaden 10:A)

”Områdets ursprungliga karaktär är väl bibehållen och byggnaderna tillsammans med parker och planteringar bildar en unik bostadsmiljö från perioden 1870–1930. Särskilt intressant är den äldre norra delen med sin tidstypiska stadsplan, sina ovanligt påkostade bostadshus med stora lägenheter och flera viktiga allmänna byggnader. Den utgör ett utmärkt exempel på det sena 1800-talets ”högborgerliga” stadsområden och är en av landets mest välbevarade miljöer av detta slag.

Detaljplaner

Föreningsgatans villakvarter är skyddat som kulturresevat enligt detaljplan (1994,1996). Planen anger rivningsförbud och att nybyggnad i höjd, form och material skall anpassas till angränsande byggnader. För trädgårdning krävs tillstånd.

F.d. pumpstationen (Södra Viktoriagatan 44) är i detaljplan skyddad som kulturhistoriskt värdefull byggnad. Planen anger att byggnaden inte får rivas och att dess fasaders karaktär inte får förvanskas.

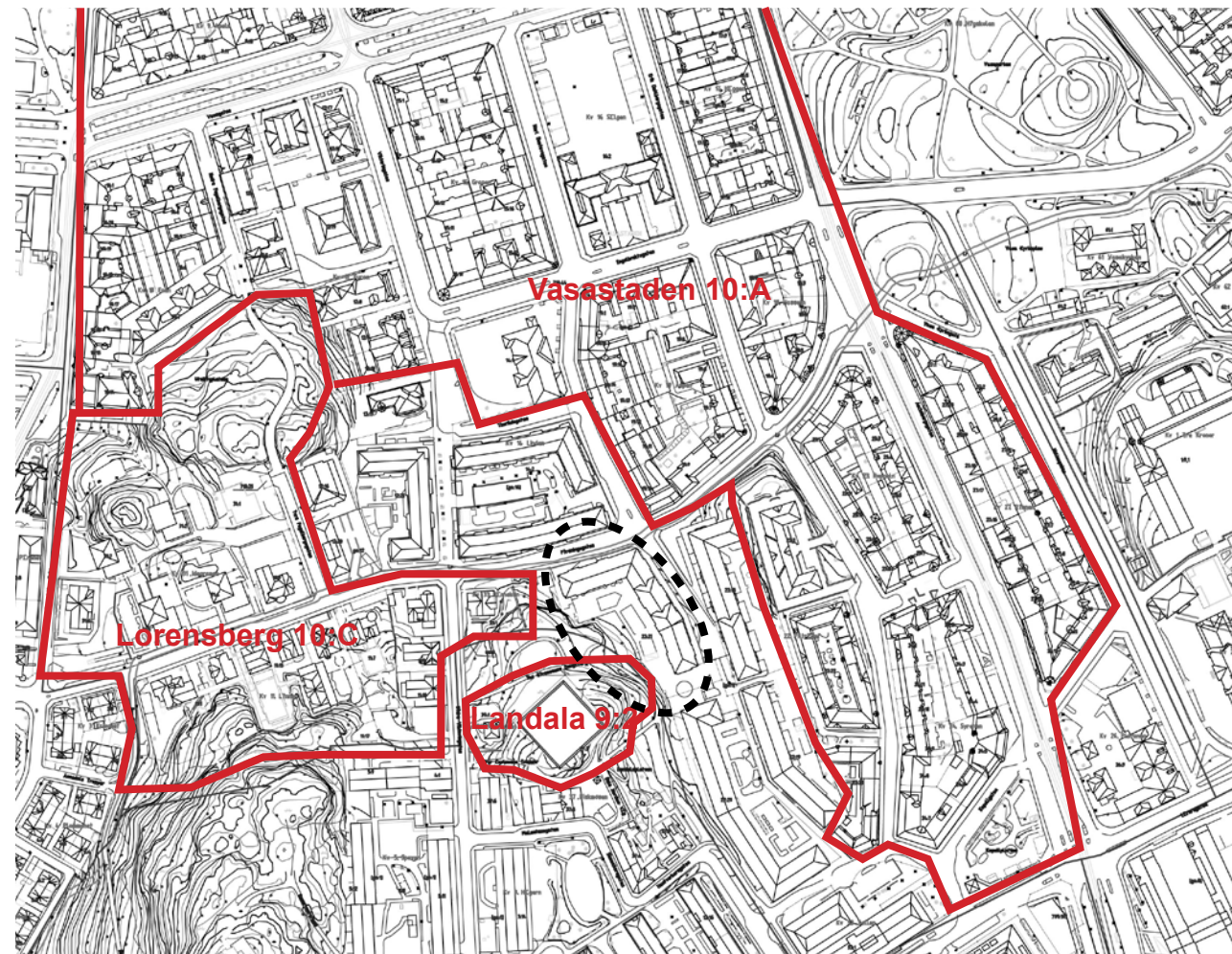
Figur 4. Föreningsgatans villakvarter med dess stora villor uppförda åt stadens tjänstemän under slutet av 1800-talet ingår i bevarandeområde 10:C.

Figur 5. Pumphuset och Fjäderborgen, den f.d. vattenreservoaren syns i bakgrunden, ingår i bevarandeområde Landala 9:2.

Figur 6. Vasastadens stenhushusbebyggelse från slutet av 1800-talet och början av 1900-talet ingår i bevarandeområdet 10:A.

Figur 7. Kommunala bevarandeområden markerade med röd linje. Ungefärligt planområde är markerat som streckad svart linje.

Fysiska uttryck för värden enligt bevarandeprogrammet i undersökningsområdet:

- **Helhetsmiljöerna i Föreningsgatans villakvarter med trädgårdar, terrasser och murar.**
- **Byggnaderna i Föreningsgatans villakvarters ursprungliga karaktär, vilka utgör exempel på fornnordisk träarkitektur.**
- **F.d. vattenreservoaren vilken visar på stadens äldre vattenförsörjningssystem.**
- **Parken vid f.d. vattenreservoaren är ett värdefullt inslag i stadsbilden.**
- **De omsorgsfullt utformade stenhushuskvarteren i Vasastaden har höga arkitekturhistoriska värden.**

HISTORIK

Staden

Göteborg grundlades mellan åren 1620 – 1700. Staden bebyggdes med trähus efter en rutnätsplan. Runt staden anlades kraftiga försvarsanläggningar. Den mark som idag är Vasastaden ingick i Göteborgs stads ägor från grundläggningen och användes då som betesmark eller arrenderades ut som landerier till enskilda borgare som bedrev jordbruk. Omkring 1860 var kvarteren innanför vallgraven helt utbyggda och nya områden behövdes för den kraftigt växande staden.

Vasastaden

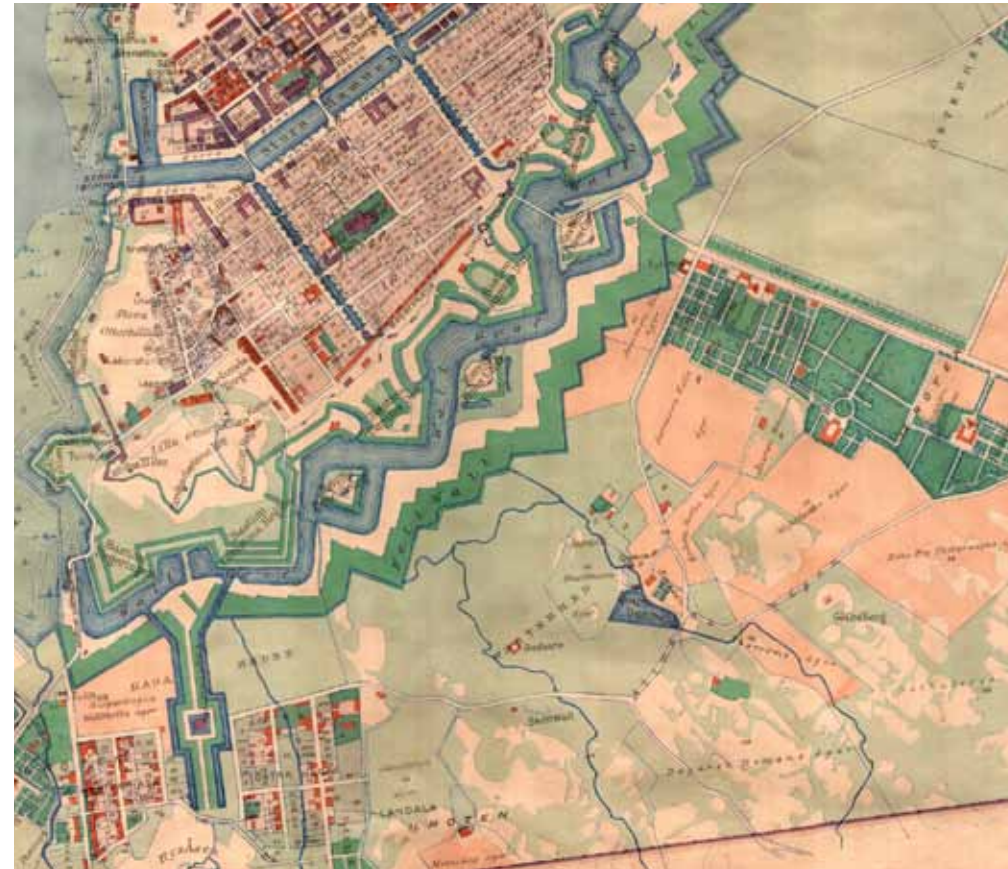
En stadsplanetävling för Göteborgs utvidgning utlystes 1861 och mellan 1862–66 utarbetades en plan. Planmönstret med ett esplanadsystem var inspirerat av europeiska huvudstäder som genomgått stora omdaningar. Planens raka gator bildade ett rutnät med rätvinkliga kvarter med inslag av alléer och parker. Vasastaden var den centrala delen i planen och området skulle innehålla ett förnämt bostadsområde med stora stenhus för en ny växande befolkningsgrupp i det industrialiserade Göteborgs över- och medelklass. Nya områden med villor föreslogs därför utanför stenhuskvarteren i söder och öster. 1877 antogs en ny plan för villabebyggelse i sydväst, vid Föreningsgatan.

Utbyggnaden av de nya delarna pågick fram till 1935 och omfattade framför allt bostadshus av sten. Ett undantag var Erik Dahlbergsgatans södra del där landshövdingehuset uppfördes i anslutning till arbetarstadsdelen Landala.

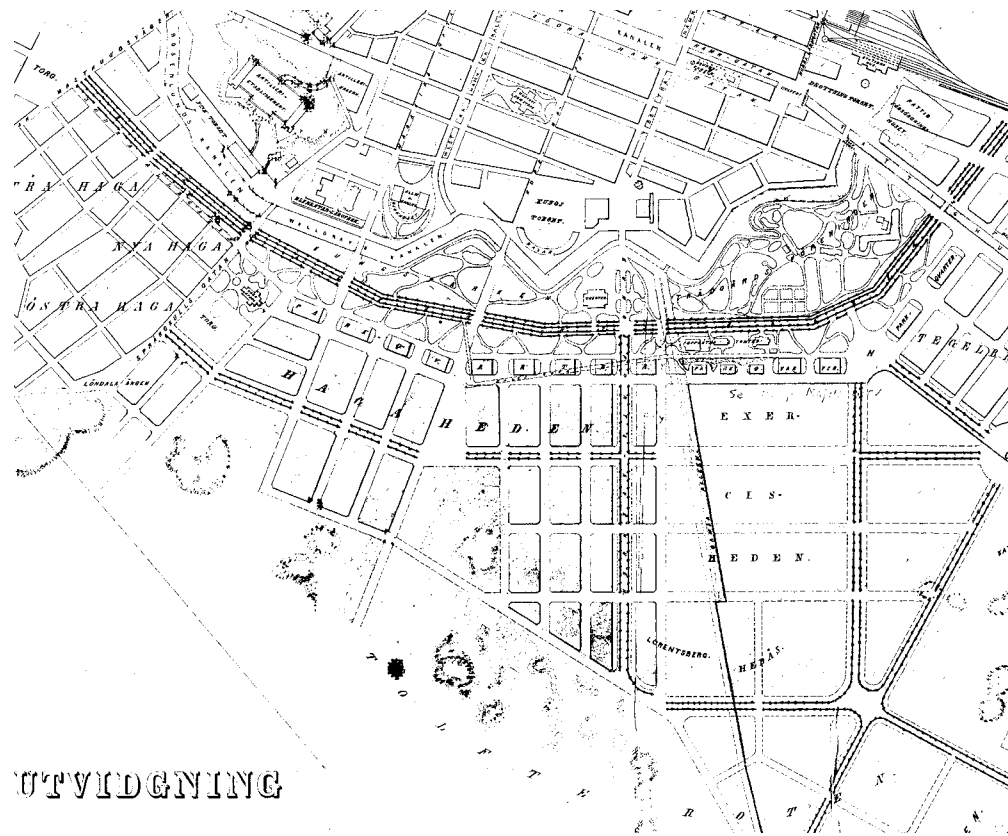
Vasastaden byggdes som bostadsområde men inrymde också offentliga institutioner för kyrkliga ändamål, kultur och utbildning samt fattigvård.

Föreningsgatans villakvarter

1878 köpte ”Göteborgs Tjenstemanna Byggnadsförening” större delen av villatomterna vid Föreningsgatan. Medlemmarna i föreningen var framförallt högre tjänstemän i staden. Utbyggnaden av området skede sedan snabbt, bygglov gavs för de flesta av villorna i slutet av 1878. 1880 stod området klart med drygt 20 villor varav tre var av sten och övriga av trä. De flesta av villorna uppfördes efter ritningar som signerats av arkitekterna H Hedlund och C Fahlström. Arbetet gjordes inom V von Gegerfelts kontor. Villorna präglades i stor utsträckning av den fornnordiska stil som Gegerfelt utvecklat. Stenvillorna fick en annan karaktär. Villorna innehöll stora bostäder med påkostad inredning. ”Tjänstemannastaden” väckte uppmärksamhet även internationellt och blev efter uppförandet en sevärdhet.

Figur 8. Runt 1790 var området inte planlagt och marken användes som betesmark eller jordbruk.

Figur 9. Stadsplanen från 1866 där Vasastaden tar form med rätvinkliga kvarter med inslag av alléer och parker.

Figur 10. Föreningsgatan år 1902.

Figur 11. Villan på Föreningsgatan 14 hade hög naturstenssockel och torn, villan finns ej kvar idag.

Figur 12. Vykort som visar Karl Gustavsgatan mot söder år 1901.

1958 fastställdes en ny stadsplan, med 11- våningshus för den nordvästra delen av området. Tre villor ersattes med fyra höghus.

År 1969 upprättades ny plan för Landala som bland annat innebar att en bred genomfartsled mot Annedal skulle byggas söder om Föreningsgatan, vissa delar av bebyggelsen vid Föreningsgatan och villorna i nordost revs. Den del av planen som innebar en ny led genomfördes aldrig.

F.d. vattenreservoar och pumpstation

Vattenreservoaren byggdes 1871 som en del av vattenledningssystemet från Delsjön. . Pumpstationen uppfördes 1905 i samband med utbyggnaden av Alelyckans vattenverk. På nedre plan inrymdes ursprungligen en maskinhall för de pumpar som drog upp vatten till reservoaren. På den övre våningen fanns en bostad åt den stationsansvarige och hans familj. 1972 byggdes den f.d. vattenreservoaren om för att inrymma sporthall och fick sitt nuvarande utseende med en påbyggnad av trä, byggnaden kallas numera för Fjärderborgen.

Landala

Landala var ursprungligen en hemmansdel under Krokslätt Nordgården i Örgryte socken. Från mitten av 1800-talet bebyggdes Landala utan någon plan i den svårtillgängliga terrängen. Landala fungerade som en förstad där arbetare mest säsongsarbetare bodde i små enkla friliggande bostadshus av trä. Bebyggelsen hade en mycket låg standard med karaktär av kåkstadsbebyggelse. Landala införlivades i Göteborgs stad 1883.

Landala fick stadsplan 1886 och bebyggelsen kompletterades utifrån den, främst med landshövdingehus. De norra sluttningarna bebyggdes först, där uppfördes enklare en och tvåvånings trähus. Mycket av den befintliga bebyggelsen revs. Området var utbyggt runt 1910.

På fastigheten Vasastaden 22:21 låg Dicksonska stiftelsens bostadshus för arbetare. Husen byggdes mellan åren 1870-71 och hade en liknande utformning som de Dicksonska byggnaderna som finns på Haga Nygata. Liknande hus uppfördes också av Robert Dickson i Annedal.

Från 1940-talet planerades sanering av området och på grund av dessa planer brast underhållet och fastigheterna förföll. 1955 började Göta Lejon köpa in fastigheter i Landala och 1960 utsågs stadsdelen till bolagets första saneringsområde. 1964 påbörjade punktvisa rivningar. Den slutgiltiga planen var klar 1968, då revs stora områden.

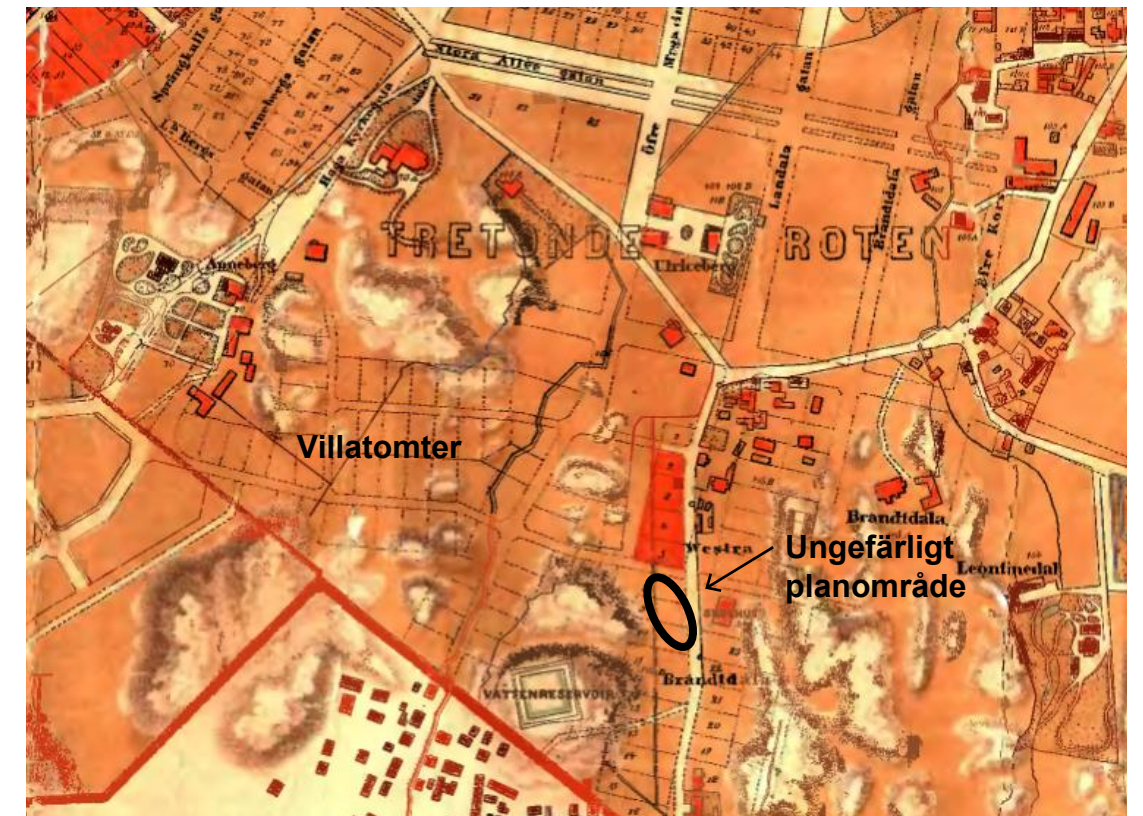
De Dicksonska husen revs 1970. De höga tegelhusen, ritade av Lund och Valentin arkitektkontor och byggdes 1971. Den avrivna tomtmarken delades upp mellan sju privata byggföretag som byggde det nya Landala, vilket stod klart 1974.

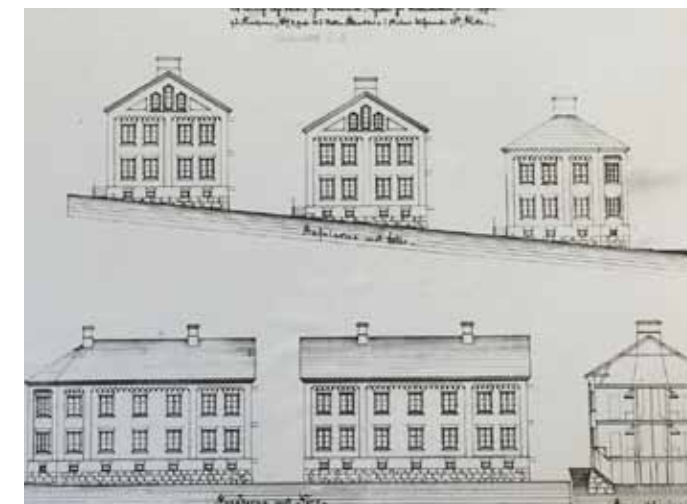
Figur 13. Dicksonska stiftelsens bostadshus för arbetare låg i planområdet mellan 1871 och 1970.

Figur 14. Vy från Kapellplatsen i sydlig riktning. Runt 1960 dominerades Landala av landshövdingehus.

Figur 15. Karta över Göteborg från 1872. Tomterna för villabebyggelsen i området är utlagda.

Figur 16. Ritningar till de Dicksonska husen, som var i två våningar av tegel och inrymde lägenheter med ett rum och kök.

Figur 17. Dicksonska stiftelsens bostadshus. 1968 ansågs bebyggelsen ha en låg sanitär standard och därmed vara "saneringsmogen".

BYGGNADS- OCH OMRÅ- DESBESKRIVNING

Planområdet

Planområdet inbegriper en fastighet som är bebyggd med ett skivhus i 7 våningar mot gatan och 5 våningar in mot gården. Byggnaden har en L-form med en kortare flygel åt Föreningsgatan och en längre mot Karl Gustavsgatan. Byggnaden nås via Karl Gustavsgatan. På byggnadens östra sida löper Karl Gustavsgatan in i ett parkeringshus under marken och en gångväg fortsätter norrut ut mellan husen mot Landala torg. Man kan också nå området via Föreningsgatan. Byggnaden kan också nås via de gångvägar som leder genom det skogbeklädda området i väster vilket ingår i planområdet.

Byggnadsbeskrivning

Byggnaden har en låg sockel av betong med källarfönster. Entré-dörrarna ligger en halvtrappa upp. Bottenvåningen har fönsterband och är klädd med en slät, vit plåt mellan fönstren. Fasaden är klädd med mörkt hårdbränt tegel som murats i löpförband. Perspektiv-fönstren i vit kulör är placerade i vertikala rader. Under fönstren finns vita plåtinklädnader av trapetskorrugerad plåt.

Balkongerna är placerade mot gården. Byggnaden har relativt små balkonger vilka är inskjutna i fasaden med endast några decimeter som sträcker sig utanför fasadlivet, balkongerna har ett ytskikt av dansk sjösten. Balkongerna har en skulptural utformning med rundade hörn och träribbor vilka ger skuggeffekter. Längs fasaden löper horisontella släta gördelgesimser av betong, vissa med ytskikt av dansk sjösten. Mot gatan har de två nedersta våningarna fönster-rader och den tredje våningen har franska balkonger. Portarna mot gatan är av ek och är glasade. Huset har utskjutande burspråk som bryter upp fasadens symmetri. Hängrännor och stuprör är av koppar och även takfoten är kopparinklädd. Taket har genomgående takterrasser med valmad form och är klätt med rött tegel vilket är en anpassning till i stadsrummet omgivande byggnader.

Utomhusmiljön

Innegården har en planform som följer byggnadens form. Gården avgränsas av byggnadskroppen i norr och öster och har en mer flytande gräns mot den skogbeklädda bergsplatån i söder. Innegården har lekplats, miljöhus och paviljong.

Gården kan nås från Karl Gustavsgatan i söder och från Föreningsgatan i nordväst, via en brant betongtrappa. Gården kan också nås via den stig som slingrar sig genom det skogbeklädda området i väster.

Gården är till största delen asfalterad men det finns också mindre ytor av gräs. Två byggnader finns på gården, ett senare tillkommet miljöhus en paviljong med skärmtak och bänkar. Lekplatsen består av en större sandlåda med en mindre ruschkana.

Figur 18. Byggnaden har fönsterband i bottenvåningen

Figur 19. Fasaddetaljer av kopparplåt.

Figur 20. Byggnaden har balkonger med ytskikt av dansk sjösten.

Figur 21. Fasaden mot gatan har två utskjutande burspråk och horisontella band av betong.

Figur 22. Fasaden mot gården har balkonger och fönster i horisontella rader. Gården erbjuder generösa lekytor.

Figur 23. I anslutning till fastigheten finns grönområde med bilfria gångstråk.

KULTURMILJÖ- OCH STADSBILDSANALYS

Grönstrukturer

I området finns växtlighet koncentrerad till i huvudsak parkstråket vid Landalaplatsen och bergsplatån vid Fjärderborgen. Båda områdena är placerade sydväst om planområdet och bildar tillsammans med uppvuxna trädgårdar ett grönt bälte i utredningsområdet. Växtligheten fogar samman de modernistiskt uppförda bostadskvarteren med den på 1800-talet anlagda villabebyggelsen och området kring Fjärderborgen.

I de äldre trädgårdarna i anslutning till villabebyggelsen finns flera äldre träd bevarade. Stora träd är karaktärsskapande längs Föreningsgatan och förstärker områdets ålderdomliga prägel.

Direkt öster om utredningsområdet finns en av Vassastadens institutionsbyggnader, Emely Wijks stiftelse, som bryter upp rutnätsplanen med hus i park vilket bidrar till mer växtlighet i stenstaden.

Parken fyller flera funktioner i stadsbilden, dels inne har den betydande upplevelsemässiga kvalitéer, de storvuxna träden utgör ett viktigt inslag i områdets historiska karaktär och förtydligar på så vis områdets långa historiska kontinuitet. Platån och parken sparades då villatomterna lades ut under slutet av 1800-talet och berättar om den tidens stadsplaneringsideal, där grönska var en viktig del och många parker anlades i staden. Bergsplatån hade troligen också en avskiljande funktion, mellan arbetarbostäderna på ena sidan och tjänstemannavillorna på den andra sidan.

På de gångvägar som löper genom parken på bergsplatån bildas ett omslutande grönt rum, tillgängligt för alla att beträda. Parkens funktion som offentlig plats ger den en särställning gentemot villornas trädgårdar, en grönska som bidrar till stadsbilden men som är privat.

Parken fungerar också som en buffertzon i stadsrummet, grönskan och bergets höjdnivå mildrar kontrasten mellan den moderna tegelarkitekturen och de äldre trävillorna.

Figur 24. Områden med växtlighet.

Figur 25. Parken på bergsplatån med f.d. Pumphuset och Fjärderborgen på den högsta punkten.

Figur 26. Landalaplatsen är ett grönområde söder om planområdet.

Figur 27 Villornas väl uppvuxna trädgårdar bidrar med grönska i gaturummet.

Figur 28. Grönområde i anslutning till planområdet. Ett öppet parkrum med gräsytor inkilat mellan bostadshusen väster om planområdet. Gångstigar leder genom parken.

Gatusekvenser och siktlinjer

Figur 29. Pil 1.

Figur 32. Pil 2.

Figur 30. Föreningsgatans östra del har stenhus med slutna tegelfasader i nationalromantisk stil. Vasastaden 22:21 är väl anpassad i fråga om höjd och material. Fasaddetaljer i kopparplåt återfinns också vilket ansluter till områdets äldre arkitektoniska uttryck.

Figur 31. Den låga muren längs den bevarade förträggården bidrar till ett öppet gaturum. Bebyggelsen ansluter till den stenstadens enhetliga stadsplan med byggnader i 4-5 våningar, anlagda i slutna kvarter. Både på- och tillbyggnaden av Vasastaden 22:21 och föreslaget punkthus kommer att påverka stadsrummet.

Figur 33. Norra delarna av Karl Gustavsgatan är brant och böjer av upp mot planområdet. Stadsdelens institutionsbyggnader såsom Viktoriasolan, till höger i bild, bryter upp rutnätsplanen och öppnar upp stadsrummet. I detta gaturum möts olika byggnadsepoker och ansluter till varandra. Planområdets befintliga byggnad ansluter i sin form till stenstadens slutna kvarter med byggnadskroppen i liv med gatan. Byggnaden ansluter också i höjd och volym till befintlig bebyggelse. Både på- och tillbyggnaden av Vasastaden 22:21 och föreslaget punkthus kommer att påverka stadsrummet.

Figur 34. Siktlinjen präglas också av byggnadens parallella tvillingbyggnad. Dess placering, indragen ifrån gatan med gräsytor och stora träd, öppnar upp gaturummet. Karl Gustavsgatan avslutas här i ett garage, trafiken separeras enligt 70-talets stadsplaneringsideal.

Figur 35. Pil 3.

Figur 36. Bebyggelsen i detta gaturum speglar på ett tydligt sätt en högre ståndsmiljö från 1800-talets slut. I dag är användningen ändrad till mer offentlig verksamheter såsom kontor och skola men de bevarade byggnaderna har ändå kvar ett högt upplevelsevärde.

Figur 37. I denna gatusekvens möts kontrasterande arkitekturstilar både vad gäller material volym och uttryck. Villans upplevelsevärden har minskat genom att den har tagits ur sitt sammanhang då den kringliggande miljön förändrats radikalt.

Figur 38. I detta gaturum möts kontrasterande arkitektur, 1880-talets villaarkitektur och 1970-talsbebyggelsen. Villans placering, indragen på tomten, ger ett öppet gaturum. Vyn präglas av växtlighet vilket medför att den moderna arkitekturen upplevs mer avskärmad från villan.

Figur 39. Föreningsgatan löper över ett påtagligt höjdparti vilket bidrar till gatans varierande uttryck. Gatan kröker av och bildar därmed flera intima stadsrum. Omkring de småskaliga villorna finns trädgårdar med solitära träd, stenmurar och låga gjutjärnsräcken som sätter prägel på gatubilden.

Figur 40. Pil 4.

Figur 43. Pil 5.

Figur 41. På vänster sida av Södra Viktoriagatan ligger bostadshus från slutet av 1800-talet i ett utförande som liknar landshövdingehus. Miljön kommer att påverkas av utbyggnadsförslaget.

Figur 42. Vy mot planområdet från Södra Viktoriagatan, mellan träden kommer det eventuella höguset att framträda.

Figur 44. Vy från Landala Torg mot planområdet. Här möts landshövdingehus och modern bebyggelse. Byggnaderna har skilda uttryck men harmoniserar i skala.

Figur 45. Till följd av byggnadernas täta placering skapas ett omslutande gaturum. De slutna fasaderna bildar enhetlig skala, uppbrutet gaturum skapas till följd av byggnadernas form. Lång siktlinje uppstår på grund av höjdskillnaden.

Rekordårsbebyggelsen

Bebyggelsen i utredningsområdet speglar 1960- och 70-talens storskaliga byggande som strävade efter att alla i Sverige skulle få en dräglig bostad. Arkitekturen från denna tid tar avstamp i funktionalismens tankesätt som formades under 1920-30-talen med ett helt nytt formspråk som tog avstånd ifrån de tidigare historiska stilarna. Byggnaderna skulle istället utformas utifrån sin funktion. Byggnaderna är placerade i parallella rader, och skiljer sig från stenstadens slutna kvarter.

Karl Gustavsgatan leds, precis öster om planområdet, in i ett garage vilket gör att området präglas av tidens rådande ideal att separera bil- och gångtrafik. Husen var ofta orienterade i samma riktning kring ett bilfritt centralt parkområde, omgivna av matarleder och parkeringsytor. Där Karl Gustavsgatan går in i garaget bildas en plats omsluten av betong. Betongen i sig är formgiven med ett vågformat mönster och trappan i det östra hörnet är skulpturalt utformad.

Byggnaden i planområdet är karaktäristisk för 1970-talets byggande och dess utformning vittnar om några av de ofta bortglömda kvalitéer som rekordårens bebyggelse besitter. Byggnaderna är uppförda med karaktärsfulla husvolymerna och skulpturalt utformade byggnadselement. Området har drag av brutalism med rå betong och är utformat så att funktionella detaljer utgör arkitektoniska motiv.

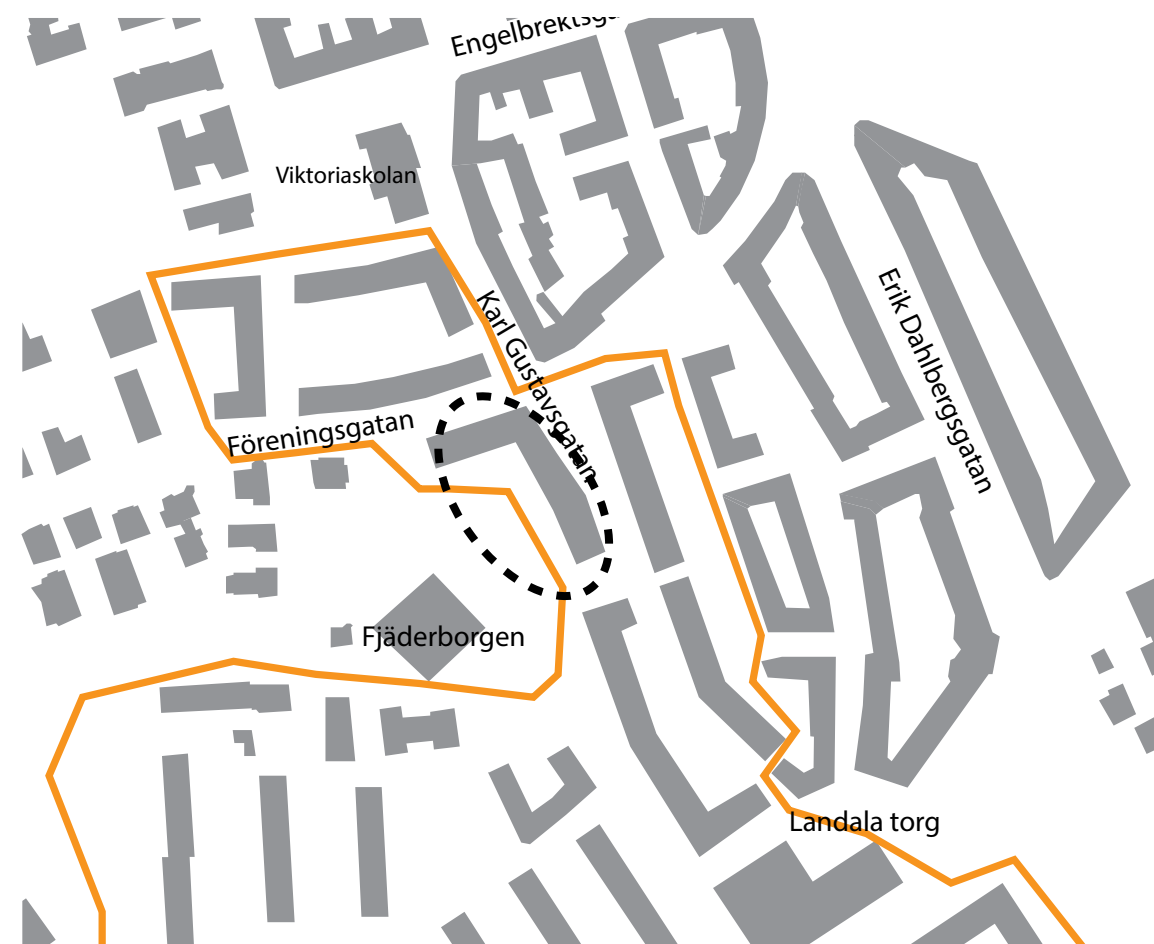
Andra kvalitéer i området utgörs av trafiksäkra gångvägar och generösa lektytor. Man lade stor vikt vid lek och idrott i planerings-sammanhang under 1970-talet. I planbeskrivningen till planen från 1968, föreslogs att terrängen runt n.v. Fjäderborgen skulle iordningställas med gångvägar, lekplatser och andra ytor för motion. Taket på lågvattenreservoaren föreslogs användas till tennis och skridskoåkning. Påbyggnaden på den före detta vattenreservoaren (n.v. Fjäderborgen) har en för 1970-talet typisk utformning och

funktion, en idrottsanläggning med flackt tak och lockpanel av trä. Anläggningen har ett lågmålt arkitektoniskt uttryck.

Utredningsområdet bär tydliga spår ifrån de radikala omstruktureringar som skedde i många svenska städer under 1960- och 70-talen. Parkeringshuset och gångbron på Karl Gustavsgatan är pedagogiska exempel på denna typ av stadsbyggnadsideal med trafikseparering och generösa lektytor på innergårdar.

Figur 46 Balkongerna har en skulptural utformning och ett ytskikt av dansk sjösten.

Figur 48. Bebyggelse uppförd under rekordåren under 1960-70-talen.

Figur 49. Betongen har formgivits med ett vågformat mönster. Trappan, byggd av betongelement, är skulpturalt utformad.

Befintliga kvaliteter i korthet:

- Bilfria innergårdar med generösa lektytor
- Skulpturala byggnadselement i betong
- Burspråk som bryter upp symmetrin
- Fasad detaljer av ärgad kopparplåt
- Kontrastverkan mellan det hårdbrända teglet och de vita fasaddetaljerna
- Platsgjutna betong med profilerad yta.

Figur 47. Karl Gustavsgatan fick på 1970-talet ny sträckning in i ett garage.

Figur 50. Generösa lektytor är en kvalitet i rekordårsbebyggelsen.

Figur 51. Koppar detaljer och fasader med tegelband är några av modernismens arkitektoniska kvaliteter.

Stenstaden

Bebyggelsen i stenstaden speglar den intensiva utbyggnaden av städerna i Sverige under 1800-talet till följd av industrialismens framväxt. Raka gator med rätvinkliga kvarter som bildar ett rutnät med inslag av alléer och parker var en del av de nya idealen.

Bebyggelsen karakteriseras av jämnhög kvartersbebyggelse i 4-6 våningar där byggnadernas fasader ligger i liv med gatan. Den etappvisa exploateringen under olika stilepoker är avläsbar genom de välbevarade arkitektoniska formspråken. Arkitekturen rör sig inom epokenas givna ramar. Bebyggelsen som främst är uppförd på 1800-talet domineras av symmetriskt uppbyggda och rikt dekorerade fasader med pilastrar och horisontella listverk. Fönstren ligger på jämna avstånd från varandra, takfoten och partierna över fönstren är gjorda med utkragande murning som putsats vilket ger praktfulla husfasader. I utredningsområdets östra delar finns byggnader i nationalromantisk stil som tillkommit under 1910-20 talen med tunga, slutna fasader och höga, branta tak.

Figur 52. Område med stenstadsbebyggelse.

Figur 55. Vasastadens rutnätsplan bryts upp av mer fritt placerade institutionsbyggnader. Se Viktoriaskolan till höger i bild.

Figur 56. I utredningsområdets sydöstra delar finns byggnader i nationalromantisk stil med tunga, slutna fasader och höga, branta tak.

Befintliga kvaliteter

- Stadsdel med välbevarade arkitektoniska uttryck med en enhetlig arkitektur inom de olika epokenas ramar gör områdets etappvisa utbyggnad lätt att avläsa.
- Området speglar det sena 1800-talets stadsplaneideal med rätvinkliga kvarter, esplanader, parker och jämnhög kvartersbebyggelse med fasader i liv med gatan.

Figur 53. Stenhusarkitektur med rikt utformade fasader.

Figur 54. På Karl Gustavsgatan finns flera exempel på 1890-talets rikt utformade tegelarkitektur.

Figur 57. Klassicistisk putsarkitektur uppförd i slutna storgårdskvarter.

Villabebyggelse Föreningsgatan 1870-1905

Föreningsgatans villakvarter ligger i ett kuperat område och är ett av Göteborgs äldsta villaområden. Gatans mjuka form och anpassning till terrängen är resultatet av sekelskiftets stadsplaneringsideal med terränganpassade trädgårdsstäder.

Totalt omfattas området av nio villor varav tre är av sten och sex av trä. I området finns dessutom två bostadshus med villakaraktär uppförda som landshövdingehus. Samtliga byggnader är uppförda på mur-omgärdade tomter med frodig växtlighet. Villorna är placerade en bit in på tomten vilket var typiskt för hur villaområden som uppfördes vid den här tiden utformades. De flesta villorna är uppförda i två våningar. De har rustika naturstensgrunder och asymmetriska byggnadsvolymer med utbyggnader i form av verandor. Trävillorna har drag av fornnordisk panelarkitektur med dekorativt utformade fasader med fjällpaneler och karaktäristiska gavelrösten i fornnordisk anda.

Helhetsmiljön inklusive trädgårdarna med höga träd och omsorgsfullt byggda terrasser och murar är delvis välbevarade. Byggnaderna är välbevarade till form och formspråk och berättar om de ideal som rådde för bostäder åt tjänstemän under senare delen av 1800-talet. Tillsammans speglar de en högrestandsmiljö under slutet av 1800-talet. Trähusen utgör värdefulla exempel på fornnordisk villaarkitektur och har arkitekturhistoriska värden.

Till området hör också Fjäderborgen och pumphuset. Pumphuset har tydliga drag av jugend och sekelskiftsarkitektur med bågformade fönsteröverstycken och spröjsade fönsterrutor. Den f.d. vattenreservoarens grova gråstensmurar smälter in i områdets grönska. Fjäderborgens ursprungliga murverk speglar 1870-talets hypermodern kommunal teknisk anläggning för stadens vattenförsörjningssystem vilket är av stort kunskaps- och upplevelsevärde.

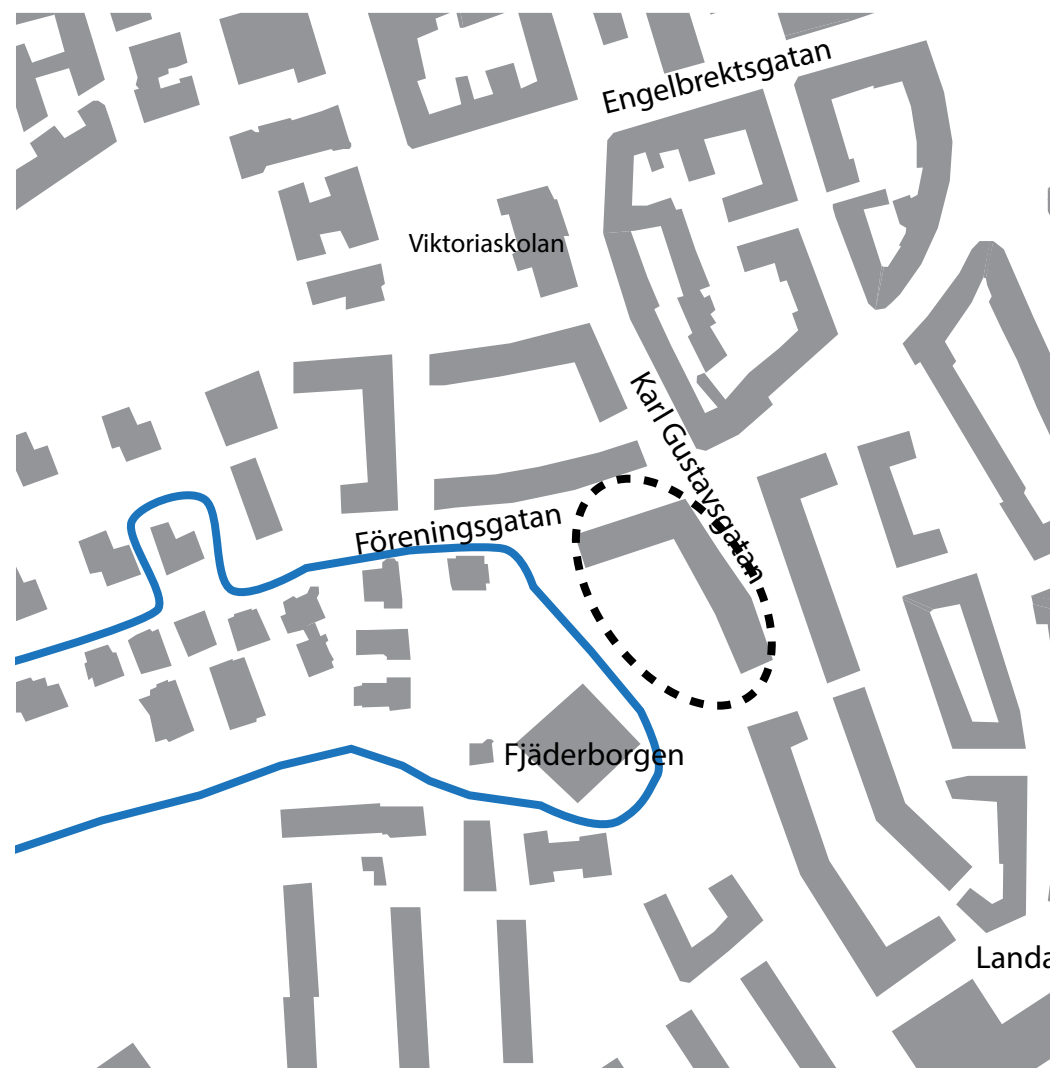
Det finns många äldre gråstensmurar bevarade i utredningsområdet både längs Karl Gustavsgatan och i villaområdet vid Föreningsgatan. Naturstensmurarna som ansluter till gaturummet utgör en viktig karaktär och ger en tydlig bild av stadsdelens långa kontinuitet även i det område där ny bebyggelse uppfördes på 1970-talet.

Befintliga kvaliteter

- *Helhetsmiljö med äldre trädgårdarna och omsorgsfullt byggda terrasser och murar är delvis välbevarade förstärker områdets ålderdomliga karaktär.*
- *De muromgärdade tomterna med frodig växtlighet ger stadsrummet en grön inramning samtidigt som naturstensmurarna understryker områdets historiska kontext.*
- *Området är ett tydligt exempel på fornnordisk villaarkitektur, med omsorgsfullt och detaljrikt utformade fasader.*
- *Området utgör en unik miljö i centrala Göteborg vars omgivning varit föremål för rivningar och nyexploatering. Sammantaget medför detta att det som finns kvar är mycket känsligt för förändringar.*

Figur 58. Det före detta pumphuset har tydliga drag av sekelskiftsarkitektur.

Figur 62. Villabebyggelse uppförd 1870-1905.

Figur 59. Villan på Föreningsgatan 25 är ett exempel på fornnordisk villaarkitektur, med omsorgsfullt och detaljrikt utformade fasader.

Figur 60. Vattenreservoarens grova gråstensmurar smälter in i områdets växtlighet. Kommer man nära framträder de massiva murarna.

Figur 61. Burspråk och asymmetriska byggnadsvolymer är typiska arkitektoniska element, 1880-talets villabebyggelse.

INFÖR FORTSATT ARBETE

Slutsatser

Kulturhistoriska kärnvärden för riksintresset

Vasastaden är Sveriges mest välbevarade stenstadsmiljö och stadsplanhistoriskt intressant med en kvartersindelning och ett gatunät som är i det närmaste oförändrat. Bostadsbebyggelsen har ett högt arkitektoniskt och arkitekturhistoriskt värde och utgör ett gott exempel på 1800-talets högborgerliga formspråk.

Den påkostade arkitekturen åskådliggör att bostadsmiljön utformades speciellt för industri- och handelsaristokratin och har ett högt socialhistoriskt värde. Högre upp i Vasastaden bryts rutnätsplanen med rester av tjänstemannaföreningens trädgårdsstad. De fristående trähusen speglar andra ideal som förespråkade vikten av närhet till natur och frisk luft. Denna bebyggelse typ står i kontrast till det övriga Vasastaden och har i sig höga arkitekturhistoriska- och byggnadshistoriska värden.

Stadsdelen och dess bebyggelse speglar Göteborgs utveckling till storstad då den ursprungliga stadsgränsen inte längre räckte till. Stadsdelens tidstypiska bebyggelse visar på ett pedagogiskt sätt ett viktigt steg i Göteborgs stads utveckling till storstad, ett steg som är av stort socialhistoriskt- såväl som ekonomihistoriskt värde.

Påverkan av utbyggnadsförslaget

På- och tillbyggnad

Föreslagen påbyggnad och utbyggnad av Vasastaden 22:21 medför negativa konsekvenser för riksintresseområdets kunskaps- och upplevelsevärde då den i övrigt sammanhållna arkitekturen i riksintresseområdet frångås i avseende byggnadshöjd. Byggnaden är i nuläget relativt välanpassad till Vasastadens 1800-talsbebyggelse i detta avseende.

En påbyggnad och tillbyggnad av fastigheten inverkar också negativt på de kunskaps- och upplevelsevärdena förknippade med arkitekturhistoriska- och byggnadshistoriska värden som tillskrivs villabebyggelsen längs Föreningsgatan. Enligt nuvarande förhållande uppstår en kontrast mellan planområdet och de småskaliga villorna. En på- och tillbyggnad skulle förstärka denna kontrast vilket medför negativa konsekvenser för områdets upplevelsevärde.

Fastigheten Vasastaden 22:21 är uppförd med arkitektoniska kvaliteter i både fasaduppbyggnad och materialval som man bör förhålla sig till. Främst utgörs kvaliteterna av fasadornamentik såsom fasaddetaljer i kopparplåt, frilagd betong i horisontella band och skulpturalt utformade balkonger. Det är viktigt att ett tillägg medför ett varsamt förhållningssätt till dessa kvaliteter.

Punkthus

Utbyggnadsförslaget medför att ett högt punkthus uppförs på fastighetens gård. Utbyggnadsförslaget kommer att medföra negativa konsekvenser för de kunskaps- och upplevelsevärden som Vasastadens mycket välbevarade bebyggelse utgör. Enhetligt uppförda, kringbyggda kvarter i 4-5 våningar är ett tydligt planideal som speglar den samtida inspirationen från Europa, som frångås vid ett genomförande av utbyggnadsförslaget.

Byggnadsvolymen för det föreslagna punkthuset kommer också att medföra negativa konsekvenser för det höga upplevelsevärde som den välbevarade villabebyggelsen längs Föreningsgatan har. Uppförandet av de punkthus som finns längs Föreningsgatan norra sida på 1960-70-talen, medförde att många av villorna i området revs. De som finns kvar står i skarp kontrast till sin omgivning. De kulturmiljövärden som förknippas med den kvarvarande villabebyggelsen är därmed mycket känsliga för byggnadsföretag som medför ökade kontraster vad gäller bebyggelse typer, byggnadsvolymer och byggnadshöjd.

Den växtlighet som finns bevarad i utredningsområdet utgör en mycket viktig buffertzona mellan den mer storskaliga modernistiska bebyggelsen och den småskaliga villabebyggelsen. Växtligheten medför att villabebyggelsens upplevelsevärde förstärks då den möjliggör att på ett pedagogiskt sätt uppleva området som en enhet. Växtligheten är viktig för kulturmiljön i utredningsområdet och bör bevaras.

Figur 64. Flygbild över delar av Vasastaden med kringbyggda gårdar och relativt enhetliga byggnadshöjder.

Figur 63. Storskaliga höga byggnader står sedan 1960-70-talen som stor kontrast till den småskaliga villabebyggelsen. Områdets upplevelsevärde är extra känsligt för bebyggelse som förstärker denna kontrast.

Figur 65. Växtligheten i utredningsområdet är mycket viktig för att skapa buffertzoner mellan olika bebyggelsemiljöer. Växtligheten gör den möjligt att uppleva villabebyggelsen som en enhet.

KÄLLOR

Tryckta

Björk, Cecilia, Kallstenius, Per & Reppen, Laila, Så byggdes husen 1880-2000: arkitektur, konstruktion och material i våra flerbostadshus under 120 år, 5., [utök.] uppl., Formas, Stockholm, 2003

Caldenby, Claes, Höga hus i Göteborg: varför, var och hur samt inte minst om, Stadsarkitektavd., Göteborgs stadsbyggnadskontor, Göteborg, 1990

Engelbrektsson, Nanne, Landala: stadsdel och livsform som försvann, Etnologiska fören. för Västsverige, Göteborg, 1982

Garellick, Robert, Göteborg före grävskoporna: ett bildverk, R. Garellick, Stockholm, 1997

Hall, Thomas (red.), Rekordåren: en epok i svenskt bostadsbyggande, 1. uppl., Boverket, Karlskrona, 1999

Hansson, Einar, Göteborg: att bygga staden, Göteborgs stadsbyggnadskontor, Göteborg, 2003

Lönnroth, Gudrun (red.), Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i Göteborg: ett program för bevarande, Stadsbyggnadskontoret, Göteborg, 1999

Antikvariskt planeringsunderlag, Fördjupad riksintressebeskrivning för Vasastaden och Lorensberg, Göteborgs stad stadsbyggnadskontoret (2011)

Göteborg, Kulturmiljöer av Riksintresse, Länsstyrelsen i Göteborg och Bohus län. Rapport 2008:08.

Internet

Länsstyrelsens webbgis, ext-webbgis.lansstyrelsen.se

Riksantikvarieämbetets bebyggelseregister BeBR

Arkiv

Faktarummet, Göteborgs Stadsmuseum

Stadsbyggnadskontorets ritningsarkiv